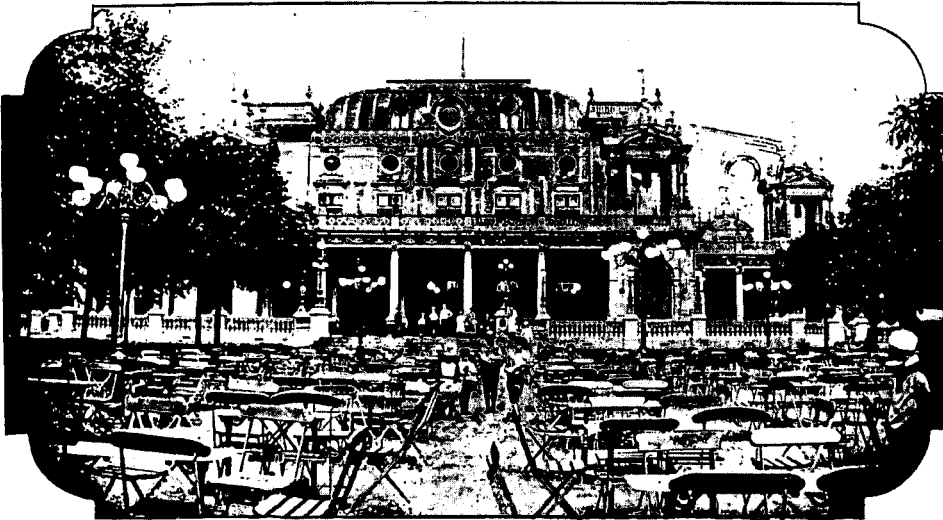

'Leve' Blijdorp of de teloorgang van een uniek monument van vooroorlogs bouwen

HERMAN MOSCOVITER

Diergaarde Blijdorp heeft een vaste groep bezoekers op mooie dagen, dat bestaat uit bejaarden en jongere mensen, vooral vrouwen. Oudere dames treffen elkaar en oudere heren zoeken elkaar op bij de thee of de koffie in het restaurant achterin de Rivièrehal, of bij goed weer op de bankjes. Ze wisselen daar de faits divers uit van de afgelopen dagen. De ditjes en de datjes, het kabbelende leven, de paar schokkende gebeurtenissen, niets blijft onbesproken.

Het sociëteitsgebouw in de oude Diergaarde bij het station. Destijds een culturele en sociale factor in de stad. (foto archief Rotterdams Dagblad)

Jonge vrouwen soms met kinderwagens, veelal met peuters, gaan van kooi tot kooi, van plek tot plek. Vooral de apen zijn erg in trek bij deze groep. En natuurlijk de onrustige roofdieren en beesten die ontzag inboezemen door grootte, zoals giraffen en olifanten. De dierentuin is voor sommige groepen een groen rustpunt in de stad. Een ontmoetingsplek, niet alleen van mens en dier, maar ook van mens en mens. Zo is het altijd geweest, zo zal het blijven. Alleen de verbazing over het exotische en het educatieve is afgezwakt in anderhalve eeuw.

Het gaat opwaarts met Blijdorp. Miljoenen guldens kostende investeringen werpen hun vruchten af. Maar ook een inventief en creatief beheer. Spektakel in de dierentuin is niet meer uit den boze. Dinosaurustentoonstellingen moeten kunnen, vernieuwingen worden zichtbaar (zoals de enorme olifantenkas, Taman Indah), de annexaties van gebieden die geëxploiteerd worden terwille van de dierentuin geven een beeld van de huidige dynamiek.

Het Spoorboschje

De geschiedenis van de diergaarde is anekdotisch. Twee employés van de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij, hielden begin van de jaren '50 in de vorige eeuw op de braakliggende gronden nabij het station 'fazanten, fraaije eenden en kippen van uitstekende grootte.' De liefhebberij van de twee kreeg van de particuliere Spoorwegmaatschappij alle ruimte en al snel was de wat excentrisch in het noordwesten van de stad gelegen tuin bekend bij de Rotterdammers als het Spoorboschje. Des middags kuierden kindermisjes met de hun toevertrouwde kleuters er heen. Welbeladen korfjes met etenswaar werden er genuttigd. Picknick avant la lettre.

Kleine stad aan de Maas

Onmiskenbaar bleek een dierentuin een belangrijke trekker, want naarmate er uitbreiding kwam en de verzameling zich vergrootte, steeg het bezoekersaantal, vooral toen de Javaanse aap *Kees*, bekend om zijn onhandelbare karakter, met zijn echt-

genote *Trui*, de bezoekers verbaasde en vermaakte. De menagerie bestond anno 1856, afgezien van het kleinvee, uit een beer, een hyena, een tijgerkat, twee vossen, een jakhals, twee rendieren, 20 apen, twee pelikanen, een arend en een gier. Dat was het moment waarop de samenwerkende dierenliefhebbers een Zoölogisch Genootschap of Diergaarde wilden oprichten om het geheel te institutionaliseren. Op 27 maart 1857 was de Rotterdamse Diergaarde officieel een feit. Nog steeds was Rotterdam een kleine stad aan de Nieuwe Maas. De stadsdriehoek huisvestte de meesten van de nog geen 100.000 bewoners. Heel langzaam groeide de bebouwing om het station en de dierentuin, die beschikte over een (inmiddels aangekocht) terrein van 9 bunders en 33 roeden. Per jaar kreeg men 30.000 bezoekers.

Pas in de jaren '70 van de vorige eeuw kwam de explosieve groei van Rotterdam op gang. Grote infrastructuur werken als de aanleg van de Nieuwe Waterweg, doortrekking van de spoorweg dwars door de stad, aanleg van de eerste havens op Zuid lokten tienduizenden migranten. In 1907 was de oude Diergaarde Blijdorp 13,5 hectare groot en geheel ingesloten door de stedelijke bebouwing. Rotterdam telde inmiddels meer dan 400.000 inwoners. De plek in de stad, de bonte verzameling en het educatief gehalte maakten, in een tijd

De uitkijktoren van het nieuwe Blijdorp anno 1940. Afgebroken in 1972. Een van de eerste grove aantastingen van de symmetrische architectuur en tuinaanleg van Van Ravesteyn. (foto archief Rotterdams Dagblad)

Beton maar van een expressieve kracht, een halve eeuw bepalend voor de sfeer in Blijdorp.
(foto Joop Reyngoud)

dat de mobiliteit niet al te groot was, elk bezoek tot een uitje. Door zijn gebouwen (als de sociëteit) en de exotische omstandigheden was de diergaarde ook een geliefd centrum van cultuur en gezelligheidsleven. Men had in de jaarverslagen niet te klagen over belangstelling, noch van individuele bezoekers noch van schoolgaande kinderen die klassikaal kwamen.

Nieuwe diergaarde

Was het eind vorige eeuw nog een teken van welstand en een brevet van goed fatsoen om lid te zijn van Diergaarde Rotterdam, de tijden veranderden en na de Eerste Wereldoorlog was deze status van het lidmaatschap verdwenen. In de jaren '30 ging het bergafwaarts met het aantal leden en bezoekers. De crisisjaren droegen daar ook hun steentje toe bij. De oude vereniging werd geliquideerd en in haar plaats kwam op 26 oktober 1938 de Stichting Rotterdamse Diergaarde. Architect *Sibold van Ravesteyn* kreeg opdracht een ontwerp voor een nieuwe diergaarde te maken die op het huidige terrein (opnieuw aan de rand van de toenmalige stad) kwam te liggen. Grondige modernisering van de instelling was hard nodig. In 1939 ging de eerste paal de grond in. De huisvesting van de beesten was afgestemd op hun gedrag en oorsprong, de beplanting ook, er was een zo gering

mogelijke scheiding tussen mens en dier, men paste loopweiden toe en er kwam een architectonisch verband tussen de dierenverblijven, het park en de overige gebouwen. Kortom het geheel was als eenheid ontworpen, wat in de oorspronkelijke dierentuin zichtbaar was, mede door de sterke symmetrie.

Begin 1940 was men midden in de voorbereiding voor de verhuizing toen bombardementen op 12 en 14 mei de oude tuin zwaar troffen. Brand en chaos was het gevolg. Roofdieren moesten uit veiligheidsoverwegingen worden doodgeschoten. De overige dieren verhuisden naar Diergaarde Blijdorp die 6 december 1940 officieel werd geopend.

Hoewel het bezoekende publiek er niet veel van merkt is de architectonische teloorgang van deze bijzondere dierentuin al jarenlang gaande.

Smeekbede

In 1986 liet architect *Job de Vries* een smeekbede horen om de diergaarde op de monumentenlijst te zetten. Steeds meer werd deze wonderlijke en bijzondere schepping aangetast. In 1972 was de uitkijktoren gesloopt. De theeschenkerij verdween. Het zeeleuwbassin werd aangepast. De Riviërahall kreeg een houten plafond in plaats van de strak gestucte hemel met een feestlint van lampen. Nieuwe plannen zouden de oorspronkelijke symmetrische totaalopzet van de dier-

De diergaarde is een geliefd ontmoetingspunt. Op de achtergrond de Riviërahall met zijn mediterrane architectuur. (foto Joop Reyngoud)

gaarde en haar zwoele architectuur steeds verder ondermijnen. Begin 1988 bleek dat er een masterplan lag om de dierentuin weer een positieve financiële positie te geven door grote vernieuwingen aan te brengen. Behoud van het totale concept en de architectuur stonden niet voorop. De Monumentencommissie schreef een verontruste brief naar tal van instellingen en politici. Diergaardedirecteur *Ton Dorresteyn* wist niet alleen zijn eigen bestuur op zijn hand, maar ook het gemeentebestuur, waar D66-wethouder *Ries Jansen* zowel recreatie als monumentenzorg vertegenwoordigde. Het antwoord aan de Monumentencommissie was geruststellend. De dierverblijven moesten 'diervriendelijke, fokgerichte onderkomens (worden), waarbij de verzorging van de dieren optimaal moet zijn,' er werden slechts 'bepaalde concessies' aan de architectuur gedaan. Maar het Bureau Monumenten was er niet gerust op en informeerde wethouder Jansen nogmaals, ook namens de Monumentencommissie. 'Het recreatief-toeristisch aspect van de dierentuin en het bevorderen van het welzijn van de dieren is hoogst noodzakelijk. Behoud van de architectuur is onmisbaar in datzelfde toeristisch-recreatieve pakket. Het gaat hier om een uniek monument van het vooroorlogse bouwen dat nu nog grotendeels intact is.'

Net geen 50 jaar oud

De CDA-minister van WVC, *Elco Brinkman*, deed daar later nog een schepje bovenop in een brief aan B en W. Hij kon er begrip voor opbrengen om de diergaarde nieuw leven in te blazen, maar eiste tegelijk absoluut respect voor het mediterrane en tropische karakter van de parkaanleg en de architectuur. Zijn brief was een zwaktebod. Naar de letter van de wet was Blijdorp geen monument, want net geen 50 jaar oud. De Rijksdienst kwam daarom met de inventieve suggestie elke uitbreiding van Diergaarde Blijdorp buiten het huidige terrein te realiseren en de oorspronkelijke tuin niet verder aan te tasten. Diergaarde Blijdorp was echter onbeschermd want wel monumentaal, maar geen

Monument. Wethouder Jansen wist zich gevrijwaard van rijksacties. Het masterplan kon zonder nuanceringen doorgaan. De aantasting vrat verder aan het concept, terwijl... de uitbreiding aan de andere kant van de spoorlijn ook werd gerealiseerd.

Ontspanningsplek

Wie gaat kijken, ziet het resultaat. Zonder veel gevoel voor de tuinopzet, de symmetrie en de uitzonderlijke architectuur zijn sommige aanpassingen gerealiseerd. Ze hebben de allure van het ontwerp nog verder ondermijnd.

Bezoekers hebben daar geen boodschap aan. Nog altijd vormen het groene karakter, de architectuur van Van Ravesteyn, de geuren en de kreten van de beesten de entourage van een gewaardeerde ontspanningsplek in de hectische stad. De bejaarden zullen blijven komen, net als moeders met kinderen en schoolklassen. De financieel-economische uitgangspunten (bezoekersaantallen: nu per jaar 1 miljoen) en de diervriendelijke omstandigheden zijn doorslaggevend. Niet de architectuur.

Van ruim 17 ha groeit Blijdorp naar 27 ha in 2002; er is een bedrag van f 80 miljoen mee gemoeid. De dieren zullen per werelddeel samengebracht zijn. Vanaf 1996 moet architect *Asbok Bhalotra* proberen een synthese te bewerkstelligen van het oude en het

nieuwe. *Bobby*, de Amerikaanse alligator die door *Josephine Baker* in 1929 werd geschonken, ziet het mogelijk allemaal nog gebeuren. Waar eens de stoomtreinen de stad verlieten, rijdt dan ook de TGV. Dwars door de diertuin.

Herman Moscoviter is free-lance journalist te Rotterdam.

Drie jaar geleden ontving hij de Heemschut Persprijs voor een artikel in Het Vrije Volk over de Rotterdamse Spoorbrug de Hef, die met sloop werd bedreigd.

EXPOSITIES

Molens in Wijk bij Duurstede; elke zondagmiddag van 2-5 uur in het Moleninformatiecentrum, Dijkstraat naast de molen, Wijk bij Duurstede.

Monument van de maand juni in Friesland: de Turfrouwe.

Info: 058-161213/122451.

Perfect gemeten. Getekende kaarten uit de 16de en 17de eeuw;

T/m 31 augustus in het Stedelijk Museum te Alkmaar, Doelenstraat 3. *Graven in het verleden, 100 jaar Nieuwe Oosterbegraafplaats in Amsterdam*; De 'Nieuwe Ooster' is behalve begraafplaats een prachtig wandelgebied; t/m 31 aug. van 13-13.50 uur (ingang Kruislaan)

Gezien in groot Rotterdam; t/m 30 juli in de Archiefwinkel, Coolsingel 91, Rotterdam. Open di t/m za 11-16 uur.

Het Koetsbuis van Fogelsangh State;

Tot 1 oktober. Open zondag van 13-17 uur.

Zeven Utrechtse binnenstadskerken;

Open t/m 10 september van di t/m za.

Info: 06-34034085.

Rampzalige Vloedt; prenten van vijf eeuwen watersnoodrampen. Open t/m 3 juli in Nat. Reddingmuseum Dorus Rijkers, Den Helder. Van 9 juli t/m 28 aug. in het Purmerends Museum.

Deze expositie is in het kader van het jaarlijkse Toer-in Noord-Holland. Een volledig overzicht van exposities is te krijgen bij de VVV's, in elk geval in Noord-Holland.

Oud en nieuw straatmeubilair in Amsterdam; tot 31 aug. in ede Zuiderkerk. Open ma-vr van 12-17 uur. Do van 12-20 uur.

Theo Bosch, architect (1940-1994); in ARCAM-galerie, Waterlooplein 211 tot 9 juli.

Open di t/m za van 13-17 uur.

Geschiedenis van Haarlem; tot 28-8 in Hist.Museum Zuid-Kennemerland.

Expositie n.a.v. 400 jaar Koninklijke Tichelaar, aardewerk- en tegelfabriek te Makkum; t/m sept.

Leidekkersbedrijf

D. Koenders

- Natuurleien
- Leipannen
- Torenwerk
- Lood-, zink- en koperwerk

*Gespecialiseerd in restauratie-
en renovatiewerk
Alles onder garantie*

Tel. 05450 - 9 22 17

Nijverheidsweg 3 – Neede

Fax 05450 - 9 22 19

MASSIEF HOUTEN VLOEREN

Eiken - Essen - Hard Maple - Douglas - Lariks

alle hout
voor restauratie
en renovatie

BIJ KONINKLIJKE BESCHIKKING
HOFLIVERANCIER

eiken • van de Voort udenhout

anno 1892

J.C. van de Voort b.v. Houhandel-Zagerij
Kreitemolenstraat 83 Udenhout
Telefoon 04241-1318/1725 Telefax 04241-3459

Al meer dan 35 jaar specialisten in...

**HOUTWORM- & BOKTORBESTRIJDING
ZWAMSANERING OP HOUT EN MUREN
POLYMEER-CHEMISCH HERSTEL VAN
INGEROTTE BALKEINDEN**

- Vakkundige uitvoering / SVO-gediplomeerd / NVO-garantie
- Verkoop van ITOX® en ITOXAN® producten
- Bel voor vrijblijvende inspecties, adviezen en offertes...

*Goed voor
hout & steen!*

VAN LIEROP

Impregneerbedrijven B.V.

Alphen a/d Rijn
01720-33514

Liempde (N.Br.)
04113-2647

Heerhugowaard
02207-41856

